



2020 - ANUL OMAGIAL
AL PASTORIEI
PARINȚILOR și COPILOR

Diacon Vasile M. DEMCIUC

CAPPADOCIA

Istorie, credință, artă
și civilizație bizantină

Cuprins

Notă editorială

9

Cappadocia

1. Prezentare generală	15
2. Cadru geografic	30
3. Etimologie	33
5. Incursiune istoriografică	38

Göreme. Muzeul în aer liber (Göreme Milli Parklar)

1. Prezentare generală	71
2. Göreme 17. Mănăstirea de maici „Kızlar” (Kızlar Manastırı)	75
3. Göreme 18. Biserică „Sfântul Vasile” (Aziz Basile Kilise)	81
4. Göreme 19. Biserică „Elmalı” (Elmalı Kilise)	85
5. Göreme 20. Capela „Sfânta Varvara” (Azize Barbara Şapeli)	94
6. Göreme 21. Biserică „Sfânta Ecaterina” (Azize Katerina Kilise)	99
7. Göreme 22. Biserică „Çarıklı” (Çarıklı Kilise)	109
8. Göreme 23. Biserică „Karanlık” (Karanlık Kilise)	124
9. Göreme 25. Biserică „Cruce Malteză” (Malta Haçlı Kilise)	149
10. Göreme 27. Biserică „Pantocrator” (Pantocrator Kilise)	154
11. Göreme 28. Biserică „Sfântul Onufrie” (Yılanlı Kilise)	158
12. Göreme 7. Biserică „Tokali” (Tokali Kilise)	162

Respect pentru oameni și cărți

13. Göreme 1. Biserica „El Nazar” (El Nazar Kilise)	192
14. Göreme 10 (Biserica „Sfântul Daniel”)	200
15. Göreme 11 (Complexul „Sfântul Eustație”)	203
16. Göreme 33. Biserica „Sfânta Maria” (Kılıçlar Kuşluk Kilise / Meryemana Kilise)	212
17. Göreme 14. Complexul monahal „Aynalı” (Aynalı Kilise)	219
18. Göreme 29. Biserica „Kılıçlar” (Kılıçlar Kilise)	227
19. Göreme 29a (Paraclisul „Kılıçlar”)	236

Avcılar

1. Avcılar 4. Biserica „Durmuş Kadir” (Durmuş Kadir Kilise)	241
2. Biserica „Mezarlar” (Mezarlar Altı Kilise)	250
3. Avcılar 1. Biserica din centru (Orta Mahalle Kilise)	254
4. Biserica „Karşibecak” (Karşibecak Kilise)	258
5. Avcılar 5. Biserica „Yusuf Koç” (Yusuf Koç Kilise)	267
6. Avcılar 2 (Complexul monahal „Bezirhane”)	279
7. Biserica „Theotokos” (Theotokos Kilise)	285
8. Avcılar 2a. Capela funerară „Sfântul Hieron” (Cenaze Şapeli Hieron)	289

Güllüdere

1. Biserica „Sfântul Ioan” (Ayvalı Kilise)	307
2. Biserica Sfintei Cruci (Haçlı Kilise)	324
3. Biserica „Sf. Nicetas Stâlpnicul” (Üzümlü Kilise)	331
4. Biserica cu trei cruci (Biserica „Sfântul Agatanghel”)	344
5. Biserica „Sfinții Ioachim și Ana”	350

Çavuşin

1. Biserica „Sf. Ioan Botezătorul”	367
2. Biserica lui Nikephoros al II-lea Phokas (Büyük Güvercinlik Kilise)	379

**Zelve**

1. Prezentare generală	393
2. Zelve 6. Biserica „Sfânta Cruce” (Haçlı Kilise)	395
3. Zelve 4. Biserica cu struguri și pești (Üzümlü Kilise / Bahıklı Kilise)	400
4. Biserica cu șapte coloane (Direkli Kilise)	407
5. Capela „Sfântul Simeon”	409

Urgüp

1. Mănăstirea Keşlik. Keşlik Manastiri (Cemil)	421
2. Biserica „Sf. Arhanghel Mihail” (Cemil)	423
3. Biserica „Sfântul Ștefan” (Cemil)	440
4. Biserica „Sfântul Teodor” (Pancarlık Kilise)	447
5. Biserica galbenă (Sarıca Kilise)	456

Gülşehir

1. Mănăstirea „Şahinefendi”	463
2. Biserica „Sfinții 40 de Mucenici” (Sobesos)	466
3. Biserica „Sfântul Ioan” (Karşı Kilise)	472
4. Complexul Açık Saray	496
5. Biserica „Sfântul Gheorghe” (Açık Saray)	510

Valea Soğanlı

1. Prezentare generală	519
2. Biserica „Karabaş” (Karabaş Kilise)	521
3. Capela funerară a ctitorilor. O nouă ctitorie a familiei Skepides	537
4. Biserica „Munşil” (Münşil Kilise / Gök Kilise)	543
5. Biserica „Soğanlı Han” (Soğanlı Han Kilise)	545
6. Biserica „Sfânta Varvara” (Tahtalı Kilise / Azize Barbara Kilise)	547

Respect pentru oameni și cărți

7. Biserica „Sfintii Apostoli” (Saklı Kilise / Kubbeli Kilise 1 / Belli Kilise)	554
8. Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” (Kubbeli Kilise 2 / Belli Kilise)	558
9. Biserica „Canavar” (Canavar Kilise / Yılanlı Kilise)	561

Valea Ihlarei

1. Prezentare generală	569
2. Biserica „Ağaçaltı” (Ağaçaltı Kilise)	572
3. Biserica „Sümbüllü” (Sümbüllü Kilise)	582
4. Biserica „Yılanlı” (Yılanlı Kilise)	588
5. Biserica Neagră (Karanlık Kale Kilise)	597
6. Biserica „Eğritaş” (Eğritaş Kilise)	602
7. Biserica „Kokar” (Kokar Kilise)	608
8. Biserica „Sfântul Gheorghe” (Kırk Dam Altı Kilise)	611

Güzelyurt

1. Prezentare generală	621
2. Biserica „Sf. Grigorie Teologul”	628

Abstract	633
-----------------	-----

Bibliografie	659
---------------------	-----

Anexă	697
--------------	-----

1. Prezentare generală

Cappadocia, prin fascinantele ei peisaje naturale – această regiune reprezintă una dintre cele mai impresionante situri din patrimoniul UNESCO –, este un adevarat reper spiritual al civilizației creștine bizantine. Ea reprezintă nu doar o destinație turistică populară, datorită peisajului unic¹, cu o dimensiune paradisiacă, pe care îl oferă, și un loc unde putem admira frumusețea credinței, prin pictura bizantină din bisericile rupestre, ci este, înainte de toate, amintirea unei frumoase pagini de istorie a creștinismului.

Ar fi regretabil să înțelegem că zona Cappadociei este redusă doar la triunghiul cuprins între Avanos, Nevşehir și Ürgüp, aceasta întrucât ea a făcut parte, câteva mii de ani, dintr-o entitate geografică foarte mare, cu conturul bine delimitat de râul Halys (Kızılırmak), Munții Taurus la sud, Armenia la est, Pontul la nord și teritoriile cunoscute mai târziu în istorie ca fiind Galatia și Frigia la vest.

Descoperirile arheologice din 1935, în situl arheologic de la Alacahöyük², au scos la iveală urmele unei civilizații,

¹ Funda Solmaz ŞAKAR, „The Interlinking of Nature and Culture in Göreme National Park”, în: *Journal of World Heritage Studies*, 2017, pp. 30-36; Andus EMGE, „The Hub – A concept for a Modern Visitor Centre and Museum – Museum for Cappadocian cultures”, în: *The International Journal of the Inclusive Museum*, 3/2010, pp. 155-170.

² Situat în Alaca, provincia Çorum, la nord-est de Boğazkale.



numită de specialiști *civilizație prehitită*, care probabil avea legături cu marile civilizații ale Orientului.

Într-o inscripție ce se regăsește pe o tăblă de ceramică descoperită în Tell Mardick³ este menționată Kanesh⁴ ca fiind printre cele șapte țări care sunt în mâinile regelui Ebla. În această inscripție se vorbește despre existența unei strălucitoare colonii comerciale ce s-a dezvoltat între secolele XX-XVIII î.Hr., pentru ca apoi din secolul al XII-lea să vorbim despre existența în zonă a unor *regate neo-hitite*, aşa-numita *confederație Tabal*, zonă cercetată atent de arheologul german Kurt Bittel⁵.

După dispariția regatului hititilor, în aceste locuri ajung frigienii, renumiți crescători de cai. Ulterior, zona Cappadociei trece, pentru o scurtă perioadă, sub dominația mezilor, pentru ca apoi, la mijlocul secolului al VI-lea î.Hr., imperiul mezilor să cadă sub dominația persană.

În timpul lui Darius, cel care organizase teritoriul vastului său regat în *satrapii* în care erau respectate particularitățile religioase și lingvistice, zona Cappadociei era recunoscută mai ales prin existența aici a cailor și a catârilor, a căror faimă se extinsese în tot Orientul, până în Babilon. Potrivit mărturisitorilor vremii, în această zonă, plata tributului anual față de regele persan era realizată prin oferirea acestor animale, acesta ajungând la 1.500 de cai, 200 de catâri și 50.000 de oi.

Aproximativ tot din această perioadă avem și informația oferită de Herodot, care, în *Istoria* sa, atunci când vorbește

³ Cunoscut în Antichitate sub numele Ebla, orașul Tell Mardikh, situat în provincia Idlib din Siria, la 55 km sud-vest de Alep, este celebru prin cele peste 20.000 de plăcuțe de ceramică datând din jurul anului 2.500 î.Hr. cu inscripții în cea mai veche limbă semitică. O parte dintre aceste plăcuțe pot fi văzute în Muzeul de Arheologie din Kayseri, iar altele în Muzeul din Ankara.

⁴ Astăzi Kültepe (*Dealul Cenușei*), situat la aproximativ 20 km sud-vest de Kayseri.

⁵ Kurt BITTEL, *Hattusha – The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, New York, 1970.



Respect pentru oameni și cărți

despre Frigia, precizează că, traversând râul Halys, se trece pe lângă un important post de pază și se ajunge în Cappadocia. Prin această țară se călătorește până la granița cu Cilicia, făcând popasuri de-a lungul celor douăzeci și patru de parasanga⁶:

Διαβάντι δὲ ἐς τὴν Καππαδοκίην καὶ ταύτη πορευομένω μέχρι οὐραν τῶν Κιλικίων σταθμοὶ δυῶν δέοντές εἰσι τοιήκοντα παρασάγγαι δὲ τέσσερες καὶ ἑκατόν· ἐπὶ δὲ τοῖσι τούτων οὐροισι διξάς τε πύλας διεξελᾶς καὶ διξὰ γυλακτήρια παραμέιψεαι⁷.

Xenofon, vorbind despre Cirus al II-lea cel Mare (Κῦρος) și despre campaniile sale, amintește că acesta a înaintat cu trupele sale în Cappadocia în patru etape, parcurgând cele 25 de parasanga prin Dana⁸, oraș populat, mare și bogat unde a rămas trei zile și unde a trimis la moarte un persan pe nume Megaferne, furnizor de purpură regală și un alt ofițer, ambii acuzați că au complotat împotriva lui:

Κῦρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἔξελαύνει διὰ Καππαδοκίας σταθμοὺς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι καὶ πέντε πρὸς Δάνα πόλιν οἰκουμένην μεγάλην καὶ εὐδαιμονα ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς ἐν ὦ Κῦρος ἀπέκτεινεν ἄνδρα Πέρσην Μεγαφέρονην φοινικιστὴν βασίλειον καὶ ἔτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν αὐτῷ⁹.

⁶ Parasanga (παρασάγγης) – unitate de măsură a distanței folosită în Persia antică, amintită de Herodot și de Xenofon, având o dimensiune de 30 de stadii (aproximativ 6.300 m).

⁷ HERODOT, *Historiae* V, 52, 1-3; a se vedea și: HERODOT, *Istori*, vol. II, Ed. Științifică, București, 1964, p. 49.

⁸ Tyana (Τύανα) antică, astăzi localitatea Kemerhisar din provincia Niğde.

⁹ XENOFON, *Anabasis* I, 2, 19-23.



În timpul împăratului Tiberius (14-37) – *Tiberius Caesar Divi Augusti Filius Augustus* –, Cappadocia devine provincie romană. Despre sărăcia din acea vreme a Cappadociei vorbește și Strabon (63 î.Hr. – 24 d.Hr.), în *Geografia sa* (Strabon XII). Născut în Amasya¹⁰, Strabon este cel care ne oferă informații despre situația economică a acestei zone încă înainte de integrarea sa în imperiu, informații din care aflăm că Mazaka este situat pe un teren nepotrivit pentru un oraș, lipsindu-i apa și nefiind fortificat. Conform aceluiași istoric, terenul înconjurător era steril și nepotrivit pentru a fi cultivat, locitorii fiind nevoiți să aducă de departe ceea ce era necesar pentru traiul lor¹¹.

Tot Strabon este cel care ne dă și câteva detalii privitoare la rețeaua de drumuri din zonă. Astfel, el precizează că:

έπει δὲ κοινή τις ὁδὸς τέτοιπται ἄπασι τοῖς ἐπὶ τὰς ἀνατολὰς ὁδοιποροῦσιν ἐξ Ἐφέσου, καὶ ταύτην ἔπεισιν [...] εἰθ' ἡ Λυκουρία μέχρι Κοροπασσοῦ διὰ Λαοδικείας τῆς Κατακεκαυμένης ὀκτακόσιοι τετταράκοντα ἐκ δὲ Κοροπασσοῦ τῆς Λυκαονίας εἰς Γαρσάουρα πολίχνιον τῆς Καππαδοκίας, ἐπὶ τῶν ὅρων αὐτῆς ἴδομένον, ἑκατὸν εἴκοσιν ἐντεῦθεν δ' εἰς Μάζακα τὴν μητρόπολιν τῶν Καππαδόκων διὰ Σοάνδου καὶ Σαδακόρων ἔξακόσιοι ὄγδοήκοντα „Întrucât există un drum public pe care îl folosesc toți călătorii din Efes către Răsărit, (Artemidor)¹² merge pe el...; apoi din Licaonia până în Coropassos, prin Laodiceea din Catacecaumene, sunt opt sute patruzeci (de stadii); iar din Coropassos al Licaoniei până în Garsaura, un oraș mic din

¹⁰ Amasya (Αμάσεια) a fost capitală a Regatului Pontic, a cărui epocă de glorie a început în timpul domniei lui Mithridates al II-lea (281 î.Hr.).

¹¹ STRABON, *Geografia*, vol. I, Ed. Științifică, 1974, p. 327 (XII, 9-10).

¹² Cunoscut și sub numele Artemidoro de Daldis [Ἀρτεμίδωρος ὁ Δαλδιανός (120-192)]. Scriitor și filosof grec, a scris un tratat despre interpretarea viselor în cinci cărți – *Όνειροκριτικά* –, publicat pentru prima dată în limba greacă la Veneția în 1518.



Respect pentru oameni și cărți

Cappadocia, fondat aproape de hotarele sale, sunt o sută douăzeci (de stadii), iar de-aici până la Mazaka, metropola Cappadociei, prin Soandos și Sadacora, sunt șasezeci optzeci de stadii”].

Plinius¹³, în *Naturalis Historiae*, ne arată care este cel mai sigur drum accesibil prin această regiune:

alia via, quae certior et iniri ... inde Cappadociae Mazaca inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum – adică cel mai sigur drum ... și Mazaka din Cappadocia și apoi prin Frigia, și Cariam Efes¹⁴.

Continuitatea între epoca greco-romană și protobizantină este atestată atât de mărturiile epigrafice descoperite în zonă¹⁵, cât și de rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în a doua jumătate a secolului trecut¹⁶.

Creștinismul s-a răspândit foarte devreme în zonă, astfel încât putem spune că la sfârșitul secolului al III-lea Cappadocia era poate una dintre primele provincii ale Imperiului Roman care avea o populație majoritar creștină. Această răspândire a creștinismului în zonă este atestată de numărul mare de

¹³ Plinius [Gaius Plinius Secundus (23-79)], cunoscut și sub numele de Plinius cel Bătrân, pentru a nu fi confundat cu nepotul matern, Plinius cel Tânăr (Gaius Plinius Caecilius Secundus), fost consul roman, este autorul uneia dintre cele mai complexe encyclopedii intitulată *Naturalis Historiae*, scrisă în 37 de volume. A murit în timpul erupției vulcanului Vezuviu, la 24 august 79.

¹⁴ PLINIUS, *Naturalis historiae* II, 112, Leipzig, 1841.

¹⁵ Guillaume DE JERPHANION, „Mélanges d’archéologie anatolienne”, în: *Mélanges de la Faculté Orientale de l’Université Saint-Joseph*, 1928, pp. 223-293; G. JACOPI, „Esplorazioni e studi in Paflagonia e Cappadocia”, în: *Bulletino del Reale Istituto di Archeologia e Storia dell’Arte*, 8/1937, pp. 3-43; Richard P. HARPER, „Tituli Comanorum Cappadociae”, în: *Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara*, 18/1968, pp. 93-147; Nicole THIERRY, „Un problème de continuité ou de rupture. La Cappadoce entre Rome, Byzance et les Arabes”, în: *Comptes rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, CXXI (1977), 1, pp. 98-145.

¹⁶ R.P. HARPER, İnci BAYBURTLUOĞLU, „Preliminary Report on Excavations at Sar, Comana Cappadociae, in 1967”, în: *Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara*, 18/1968, pp. 149-158.



biserici din regiunea Hasan Dağı, biserici construite în stilul celor din nordul Siriei și datează din secolele IV-V.

Pe bună dreptate, această zonă poate fi considerată un adevărat bastion al Ortodoxiei în fața agresiunii venite din partea pseudo-profețiilor din Frigia, fiind un loc unde istoria s-a scris cu sânge, acela de martir.

Odată cu răspândirea creștinismului, Cappadocia devine o zonă puternic creștină. Despre această regiune se vorbește și în *Faptele Apostolilor*, unde se amintește de parti, și mezi, și elamiți, și cei ce locuiesc în Mesopotamia, în Iudeea și în Cappadocia, în Pont și în Asia (cf. *Faptele Apostolilor* 2, 9-10), dar și în *Prima Epistolă a Sf. Apostol Petru*, care este adresată celor care trăiesc împărăția printre străini, în Pont, în Galatia, în Cappadocia, în Asia și în Bitinia (cf. *1 Petru* 1, 1-2).

Tradiția istorică arată faptul că numeroși creștini din perioada timpurie s-au ascuns de persecuții în locuințele săpăte în stâncă. În acest sens, marele istoric bisericesc Eusebiu de Cezareea (263-339) vorbește despre persecuțiile l-a care au fost supuși cappadocienii din provinciile de Răsărit în anul 310¹⁷.

Cappadocia este zona unde creștinismul a fost puternic influențat de prezența celor trei mari Sfinți Părinti, Vasile cel Mare¹⁸, Grigorie de Nyssa¹⁹ și Grigorie Teologul²⁰, care au

¹⁷ EUSEBIUS DE CEZAREEA, *De martyribus Palastinae* 11. 1c., pp. 21-23, 25-27, apud Raymond VAN DAM, *Becoming Christian: The Conversion of Roman Cappadocia*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2003, p. 193 și „Introduction”, n. 1; R. VAN DAM, *Remembering Constantine at the Milvian Bridge*, Cambridge University Press, New York, 2011, p. 86.

¹⁸ *Studia Basiliana*, vol. III: *Sfântul Vasile cel Mare – închinare la 1630 de ani*, Emilian POPESCU, Mihai Ovidiu CĂȚOI (eds), Ed. Basilica, București, 2009.

¹⁹ În Anatolia sunt cunoscute două orașe cu numele Nyssa, unul în Cappadocia, și altul în Lycia. Orașul Nyssa din Cappadocia este situat la N-V de Kayseri. A se vedea: John H. ROSSER, *Historical Dictionary of Byzantium*, MD Scarecrow, Lanham, 2001.

²⁰ Sf. Grigorie Teologul s-a născut în Nazianz (Ναζιανζός), un mic oraș în Valea Karasu, la 4 km N-V de Bekârlar (S. PAYNE, *The Fathers of the Eastern Church*, New York, 1989, pp. 112-113, 137-138, 170-171).



Respect pentru oameni și cărți

arătat că formația culturală aleasă nu îndepărtează, ci apropie de Dumnezeu. Primii doi au fost numiți, alături de Sf. Ioan Gură de Aur, *mari dascăli ai lumii și ierarhi*²¹.

Importanța Cappadociei este reflectată în scrisorile Sf. Vasile cel Mare, care descrie viața religioasă din această regiune în secolul al IV-lea²², aducând dovezi ale vieții creștine din această zonă, dar nu și detalii specifice care ar putea avea legătură cu bisericile rupeste din zonă. Sf. Grigorie Teologul este cel care realizează o descriere a bisericii construite în amintirea tatălui său, numit și el Grigorie²³.

Trebuie să amintim faptul că la lucrările Primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325) sunt menționați, printre cei 318 Sfinți Părinți semnatari ai hotărârilor, între pozițiile 96 și 105, și părinții din provincia Cappadociei, după cum urmează:

96. Leontius al Cezareei
97. Eupsychius (Eusichius) de Tyana
98. Eufrasius (Eurithius) al Colonei
99. Timotei al Cyzistrensei (Cybistra sau Cirsistreelor)
100. Elpidius Comanensis
101. Gregorius (Grigoriu) horepiscop
102. Ștefan horepiscop
103. Euffonius horepiscop
104. Rhodon (Andronic sau Ando) horepiscop
105. Teofan horepiscop²⁴.

²¹ Dintre cei trei, Sf. Ioan Gură de Aur a fost considerat ca fiind *filosoful*. Împăratul Teodosie cel Mare îl va avea drept etalon al Ortodoxiei, iar Sinodul al VI-lea Ecumenic I-a numit *Părinte al Părinților*.

²² Benoît GAIN, *L'église de Cappadoce au IV^e siècle d'après la correspondance de Basile de Césarée* (330-379), Pontificium Institutum Orientale, Roma, 1985.

²³ Cyril MANGO, *The Art of the Byzantine Empire 312-1453*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1972, pp. 26-27; N. THIERRY, „Avanos-Vénasa, (Cappadoce)”, în: *Geographica Byzantina*, Hélène AHRWEILLER (ed.), 3/1981, Publication de la Sorbonne, Paris, 1981, pp. 123-124.

²⁴ Lucrările Primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325) sunt consemnate, pe ședințe, cu participanții respectivi în: *Sacrosancta Concilia ad regiam Editionem exacta quae nunc curta parte prodit auctor*, t. II: *Ab anno CCCXXV*.

În scriurile Părinților Cappadocieni găsim prezentată imaginea unei cinstiri aparte a mucenicilor și nicăieri, înainte de sfârșitul secolului al IV-lea, nu întâlnim mai mult entuziasm în participarea la prăznuirile în cinstea martirilor ca în Cezarea Cappadociei, această provincie fiind foarte des amintită în Martirologiul din Răsărit.

Documente care să se refere direct la bisericile și mănăstirile rupestre din Cappadocia lipsesc, neexistând dovezi scrise în acest sens. În ceea ce privește acele manuscrise interpretate, legate de acest subiect, rezultate realizate în scriptoriile din Cappadocia, sunt în continuare subiect de cercetare și chiar de dispute²⁵. Importante informații sunt oferite însă de acele liste episcopale în care se fac referiri la episcopii din Cappadocia. Chiar dacă veridicitatea unor informații regăsite în aceste liste este pusă la îndoială²⁶, acest fapt nu ne împiedică să recunoaștem că în zonă existau episcopi în secolele VII-XI. De altfel, în câteva însemnări – *Notitia episcopatum*²⁷ – se fac referiri la existența sigură a cinci scaune episcopale

Ad annum CCCCXXX, Paris, 1671. Lucrarea este o copie după o altă lucrare mai veche, aspect ce poate fi observat într-o specificare făcută în Cuprins (*Syllabus*), și anume: „Quae asterisco* notata sunt, non erant in prioribus aliis editionibus: quibus vero haec nota + impressa est, eorum incertus est annus” (a se vedea și: Pr. Ionel ENE, *O cronologie a sinoadelor în primul mileniu creștin*, Ed. Zigotto, Galați, 2008, p. 266).

²⁵ Este vorba despre un număr de șapte manuscrise, considerate a fi scrise într-un *scriptorium* din Cappadocia și descrise de către Kurt Weitzmann (*Die byzantinische Buchmalerei des IX und X Jahrhunderts*, Nachdruck der Ausgabe, Berlin, 1935, pp. 65-68). Această opinie este contestată de Lyn Rodley (*Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge University Press, Cambridge/New York 1985, p. 5, n. 16).

²⁶ Jean DARROUZÈS, „Friedrich Hild et Marcell Restle, *Tabula Imperii Byzantini/2: Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*. – Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienne 1981. 338 p., 20 illustrations (plans) dans texte et 4 cartes en dépliant”, în: *Revue des Études Byzantines*, 37/1979, pp. 277-278; *Revue des Études Byzantines*, 40/1982, pp. 254-256.

²⁷ *Notitia episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, J. DARROUZÈS (ed.), Paris, 1981.



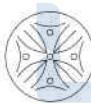
Respect pentru oameni și cărți

în Cappadocia, de la Kayseri la Dasmendron (Ovacik, lângă Niğde), la Sobessos (Şahinefendi), la Hagios Prokopios (Ürgüp), la Saricha și la Tsamandos.

În ierarhia bisericească din cuprinsul Imperiului Bizantin, Tronul Cezareei Cappadociei era în fruntea tuturor celorlalte tronuri mitropolitane datorită Sf. Vasile cel Mare, rămânând aşa până la sfârșitul imperiului. Potrivit documentelor, locul cel dintâi în întreg Imperiul Bizantin era deținut de Cezarea Cappadociei, al cărei titular era desemnat prin cuvintele ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων [preacinstiul preacinstiilor] și ἔξαρχος πάσης Ἀνατολῆς [exarhul întregii Anatolii], fiind urmat de reprezentantul Efesului, numit ἔξαρχος πάσης Ασίας [preacinstit și exarh al întregii Asii]. Pe locul al treilea se afla mitropolitul Heracleei europene, intitulat προέδρος τῶν ὑπερτίμων καὶ πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας [președinte al preacinstiilor (mitropoliți) din întreaga Tracie și Macedonia], pe locul al patrulea era cel de Ancyra (Ankara), fiind urmat apoi de cel de Cizic, cel de Sardes, cel de Nicomidia, cel de Niceea, cel de Calcedon, cel de Side (în Pamfilia), cel de Sevasta (Armenia), cel de Amaseia (în Hellenopont) și cel de Melitene (Armenia).

Cercetarea amănunțită a bisericilor rupestre și a documentelor istorice referitoare la istoria creștinismului în primul mileniu al erei noastre ne-a permis să cunoaștem și mai bine legăturile pe care Cappadocia le-a avut cu pământul țării noastre, începând cu momentul în care Sf. Vasile cel Mare, în anul 374, cerea comandanțului militar al provinciei Dacia Carpatică să trimită moaștele Sf. Sava Gotul, înecat în 372 în apele râului Mousaios (Μουσαίος), numele grecesc al râului Buzău, în Cappadocia²⁸, continuând apoi în decursul timpului

²⁸ Într-o scrisoare adresată lui Bretanion, originar din Cappadocia și episcop al Tomisului între anii 360-381, fost ucenic al Sf. Vasile cel Mare, acesta din urmă cerea aducerea Sfintelor moaște ale Sf. Mucenic Sava împreună cu descrierea martirului. În textul scrisorii, marele ierarh cappadocian îl numea



și culminând cu evenimentul din 10 octombrie 1776, când sinodul, avându-l în frunte pe Patriarhul ecumenic Sofronie al II-lea, la cererea domnitorului Alexandru Ipsilanti, acorda mitropolitului Grigorie al II-lea al Țării Românești și urmașilor săi în scaun titlul de *Locuitor al Tronului din Cezarea Cappadociei*, titlu prin care Mitropolia Ungrovlahiei ar fi urmat îndată după patriarh, fiind o recunoaștere a importanței Mitropoliei Țării Românești și a contribuției materiale și spirituale aduse de Biserica noastră și de poporul român la susținerea Ortodoxiei într-o perioadă când aproape toată creștinătatea ortodoxă sud-est europeană și cea răsăriteană se afla sub stăpânirea otomană²⁹. De altfel, documentele dovedesc cu prisosință sprijinul venit din Țara Românească. În acest sens, amintim *Scrisoarea*³⁰ trimisă de patriarhul Constantinopolului mitropolitului de atunci al Ungrovlahiei, Neofit Cretanul (1738-1753)³¹, în care i se adresează astfel:

pe episcopul Bretanion un cetăean al patriei sale, care, întocmai ca o creangă înflorită din rădăcina nobilă, a umplut cu fructele Duhului o țară îndepărțată.

²⁹ ***, 2009: *Anul Sfintilor Capadocieni în Biserica Ortodoxă Română*, Ed. Trinitas, București, 2009, pp. 37, 99.

³⁰ „Scrisoare patriarhală și sinodală către mitropolitul Ungrovlahiei, chir Neofit, ca îndemn spre ajutor la plata unor sume mari de bani datorate de Comunitatea Marii Biserici a lui Hristos” în *Documente privitoare la Istoria românilor*, Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), vol. XIV/2, București, 1917, pp. 1990-1991.

³¹ Neofit, originar din insula Creta, grec de neam, a venit, ca ieromonah, în Țara Românească adus de domnitorul Constantin Mavrocordat (1735-1741), foarte probabil pentru știință să de carte, fiindu-i încredințată educația copiilor domnitorului. A fost înscăunat mitropolit al Țării Românești la 7 noiembrie 1738, fiind recunoscut în decembrie același an de către Patriarhul Neofit al Constantinopolului. Referitor la activitatea desfășurată de acesta în Țara Românească a se vedea: Nicolae C. TURCU, „Activitatea mitropolitului Neofit I al Ungrovlahiei”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIV (1966), 5-6, pp. 533-551; Petre S. NĂSTUREL, *Le journal des visites canoniques de métropolite de Hongrevalachie Néopyte le Crèteois*, Atena, 1969, (extras din vol. IV al celui de al II-lea Congres de studii cretane, pp. 329-333); Mihail CARATAȘU, Paul CERNOVODEANU, Nicolae STOICESCU, „Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCVIII (1980), 1-2, pp. 243-315; Florin ȘERBĂNESCU, „Mitropolitul Neofit I Cretanul (1738-1753)” în vol. *Domnitorii și ierarhii Țării Românești. Ctitoriiile*